

רק מילה בעברית

ניבים, פתגמים ומטבעות לשון

מאת ישראל ליכטמן

חומרי לימוד לחידון אלוף השפה העברית

תכנית עירונית לעידוד וטיפוח השפה העברית

אשדוד

1. איזהו מכבד? – המכבד את הבריות

מי הוא אדם מכובד? – אדם שמכבד בני אדם אחרים.

2. אריכות ימים

חיים עד גיל מבוגר מאוד.

3. בלשון סג' נהור

בלשון הפוכה. סג' = הרבה : נהור = אור = כינוי לעיוור – כדי לא לפגוע בו.

4. בור ששתית מִמֶּנּוּ – אל תזרק בו אבן

אל תגמול רעה (אל תזרוק אבן) למי שעשה לך טובה (הבאר).

5. גלה את אָזְנוֹ

סיפר לו דבר סוד.

6. דברי חכמים בנחת נשמעים

חכמים אינם משמיעים את דבריהם בצעקות, אלא בנחת, בשקט ובסבלנות.

7. החכם – עיניו בראשו

עיניו של החכם פקוחות, והוא מבין את המציאות.

8. והדרת פני זקן

כבד את הזקן ושמח אותו.

9. זה נהנה וזה לא חסר

נאמר על מי שעושה מעשה הגורם הנאה למישהו ואינו גורע כלום מעצמו.

10. חיפש בנרות

השתדל מאוד למצוא דבר-מה.

11. טובים השנים מן האחד

עדיף להיות בשניים (או יותר) מאשר לבד. בכל עניין בחיים, לשניים יש יותר כוח מאשר ליחיד.

12. יהלך זר, ולא פיך

אל תשבח את עצמך. עדיף שאחרים יעשו זאת.

13. פיד המלך

ברוחב לב, בנדיבות-לב, מרבה.

14. לא דובים ולא יער

לא היה ולא נברא, אין דבר כזה. זאת המצאה.

15. לא הבישן למד, ולא הקפדן מלמד

מי שמתבייש לשאול ולברר, לא יצליח ללמוד, ומורה קפדן שלא נעים לשאול אותו - לא יצליח ללמד.

16. מרוב עצים לא רואים את היער

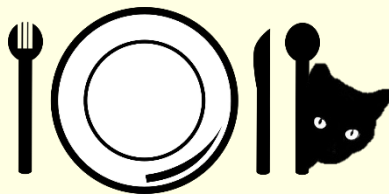
בגלל ריבוי פרטים לא יודעים מה העיקר.

17. מודה ועוזב ירחם

יש לסלוח למי שמודה בקטאו ועוזב את דרכו הרעה.

18. נחבא אל הפלים

אדם צנוע ומתנהג בענוותנות.

19. על טעם ועל ריח אין להתוכח

בנושאים הקשורים לטעם, אין אמת אחת, כי לכל אחד טעם משלו, ולכן אי אפשר להתווכח עליהם.

20. פְּרָצָה קוֹרֵאת לַגָּנֵב

גדר פרוצה (פתוחה) מזמינה גנבים להיכנס.

21. צְפוֹר דְרוֹר

חֲפָשִׁי, פְּטוֹר מִחֻבוֹת.

22. קִנְיַת סוּפְרִים תִּרְבֶּה

התחרות בין אנשי חוכמה גורמת להם ללמוד עוד.

23. רְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם – כְּבוֹדוֹ

יש לכבד את רצונו של אדם, גם אם הדבר אינו נראה לנו.

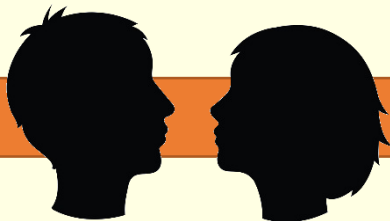
24. שִׁלַּח לַחֲמֶךְ עַל-פְּנֵי הַמַּיִם, כִּי בָרַב הַיַּמִּים תִּמְצָאֶנּוּ

התנהג בצורה נדיבה כי בעתיד תקבל גמול על כך.

25. תַּפְסַת מְרוּבָה – לֹא תַפְסַת

אדם המשתדל ומתאמץ להשיג יותר מדיי, בסוף עלול להפסיד הכול.

מטבעות לשון ואברי גוף

ראש

בראש חוצות - במקום פומבי, בפרהסיה.
קלות ראש - זלזול, חוסר רצינות.
חש בראשו - כואב לו הראש.
בראש ובראשונה - קודם כל.

עיניים

לא גרע עין - לא חדל מלהתבונן.
בבת עינו - משל לדבר יקר ביותר.
כהרף עין - בזמן קצר ביותר.
אורו עיניו - שמחה, הוטב לו, הבין לבסוף.
השגיח בשבע עיניים - שמר היטב.
בעין יפה - בנדיבות, בחיוב.

אזניים

אוזניו כרויות - מקשיב.
יש אוזניים לכותל - זהירות! מישהו עלול לשמוע.
שם אוזנו כאפרכסת - הקשיב היטב.

פה ולשון

בחצי פה - לא בבטחה, לא ברור.
פליטת פה - דבר שנאמר בטעות, שלא במתכוון.
המקום מלא מפה לפה - מקצה אל קצה.
פתחון פה - כושר דיבור, אפשרות לומר/לטעון משהו.
מילא פיו מים - שתק, לא אמר דבר.
פה אחד - בהסכמת כולם.
פיו ולבו שווים - דובר אמת, אדם ישר.
נכשל בלשונו - פלט מפיו דברים ללא מחשבה תחילה, טעה.
לשון רכה - דיבור נוח, דברים נעימים ורכים.
לשון הרע - רכילות, לעז, הוצאת דיבה.

לב, נפש, נשמה, רוח.

יוצא מן הלב - אמיתי, כן.
נגע ללבו - גרם לו התרגשות, לא נשאר אדיש.
הכביד את לבו - התאכזר, התעקש.
ירדה אבן מלבו - הפסיק לדאוג, נרגע.
בלב ונפש - במסירות שלמה.
חרף נפשו - סיכן עצמו באומץ, בלי להתחשב בסכנות.
כלתה נפשו - השתוקק מאוד למשהו, מישהו.
שם נפשו בכפו - הסתכן.
משל ברוחו - התאפק, הבליג.
קורת רוח - הנאה, שביעות רצון.

ידיים ורגליים

עלה בידו - הצליח לבצע את הדבר.
ידו על העליונה - הוא ניצח.
משלח יד - מקצוע, עיסוק.
טמן ידו בצלחת - התבטל, ישב בלא מעש.
מעשה ידיו להתפאר - יצירה נאה הנותנת כבוד ליוצרה.
מחכך ידיו בהנאה - ביטוי של שמחה.
ישב בחיבוק ידיים - לא עשה דבר, התעצל.
כיד המלך - בשפע, בנדיבות.
פתח ידו - תרם בנדיבות, נתן בעין יפה.
יש רגליים לדבר - יש יסוד לדבר, הדבר מתקבל על הדעת.
מדיר רגליו - נמנע מלבוא למקום כלשהו.
עקב בצד אגודל - התקדמות/הליכה איטית
ירד על ברכיו - התחנן.
נקי כפיים - אדם ישר ונאמן בכל דרכיו.
לא נקף אצבע - לא עשה דבר, התבטל.

פנים וכל השאר

השיב פניו ריקם - דחה את בקשתו, סרב.
בסבר פנים יפות - בנעימות, בחביבות.
כבש פניו בקרקע - השפיל מבטו מרוב בושה או צער.
עזות מצח - חוצפה.
קשה עורף - עקשן.
פנה לו עורף - עזב אותו, זנח אותו.
היפנה לו גב - התעלם ממנו.
כתף אל כתף - יחד, בשיתוף פעולה זה לצד זה.
שינס מותניו - החל בדבר במרץ רב.

